

Llegats culturals en perill

Un expoli legal

Quan un gran artista mor, un seguit de mecanismes es posen en marxa. Es barregen qüestions fiscals derivades de les herències i els testaments i qüestions legals que impliquen les administracions. ¿Les qüestions artístiques i de patrimoni cultural són importants, també?

L'octubre del 1987, l'aleshores director general de Belles Arts del govern espanyol, Juan Miguel Hernández de León, tot fent referència a les obres de Miró que arribaven al Centro de Arte Reina Sofía procedents de Mallorca, va dir que "això forma part del pla per a dur a terme l'ambiciós projecte de reestructuració del Museo Espanol de Arte Contemporáneo i del Centro de Arte Reina Sofía (CARS)". Les paraules, pronunciades amb una contundència digna d'un director general que a més era ex-campió d'Espanya de karate, no eren paraules que el vent s'enduia.

L'estat espanyol acabava de posar els fonaments d'una de les construccions culturals més ambicioses mai pensades: crear una col·lecció estatal d'art del segle XX, col·lecció que aniria a Madrid, és clar.

Per a fer-ho possible, la primera acció va ser l'aprovació de la Llei del Patrimoni, una llei que recollia, copiant el model francès, la possibilitat que en el pagament de l'impost de successions, els hereus poguessin pagar amb obres d'art. El primer que va rebre va ser una part del llegat de Joan Miró, facturat de Mallorca

a Madrid amb un bitllet sense retorn. Els hereus, la família Miró, donaven a l'estat 24 olis i 203 gravats que van ser valorats en els 1.100 milions que havien de pagar per drets de successió. Però el govern espanyol no va ser elegant (de fet, no li calia) i va arribar a la il·legalitat: va retirar les obres abans que la Llei del Patrimoni entrés en vigor, amb la publicació del reglament corresponent.

El mes de febrer del 1987, el govern de les Illes havia fet una reclamació judicial denunciant la il·legalitat del trasllat de les obres a Madrid. La reclamació del

govern balear, encapçalada per l'aleshores conseller de Cultura, Francesc Gilet, conclouia que si hi havia hagut il·legalitat, les obres passaven a ser propietat de les Illes. Gilet arriba a dir aleshores: "l'actitud de l'Estat és inadmissible". La suposada il·legalitat del govern espanyol queda salvada amb un document que Javier Solana, aleshores ministre de Cultura, havia signat amb Pilar Juncosa, la viuda de Joan Miró, pel qual les obres eren cedides abans que el reglament fos publicat al BOE.

Era evident, doncs, que el llegat Miró es quedava definitivament a Madrid. Pel març del 1989, Jaume Martorell, de la conselleria de Cultura, encapçalada per M. Antònia Munar, declarà que "les Illes també formen part de l'estat espanyol". Es una bona frase per a iniciar el diàleg amb Madrid. El diàleg s'obre i el ministre de Cultura, Jorge Semprún, i M. Antònia Munar parlen de la possibilitat que algun Miró surti del CARS i vagi a les Illes. L'acord Semprún-Munar diu que serà el CARS qui triarà les obres que aniran a la Fundació Pilar i Joan Miró de Mallorca. El juliol del 1989 l'acord es desfà i el tema queda diluït per sempre

més. Les Illes es queden sense cap Miró, però amb el Palau de la Llotja totalment restaurat i remodelat: tot ha estat pagat pel ministeri de Cultura.

Actualment, doncs, l'obra de Miró està repartida, bàsicament, entre Madrid, Barcelona i Mallorca. A Madrid, el CARS aplega la col·lecció que l'estat va obtenir mitjançant el pagament de l'impost de successions i el Museu del Prado té una col·lecció de pintures que Pilar Juncosa va donar.

Josep Melià, advocat i periodista mallorquí, comenta que "en tots els temes referits al patrimoni artístic, el govern central actua amb un partidisme total. En el cas de Miró, el govern s'anticipa a la llei de Patrimoni i estableix un pacte amb la família. Però l'estat espanyol no sempre actua de la mateixa manera. Per exemple, pel que fa a la política exterior, la conducta de l'estat és diferent. En el cas de Jacqueline Picasso, per exemple, l'estat espanyol, que era qui havia de custodiar els picassos propietat de Jacqueline perquè aquesta havia mort a l'estat espanyol, decideix de donar-los tots a França; fa una cessió de sobirania. Així podríem dir que la política de l'estat espanyol és d'humiliar els de baix, val a dir les comunitats autònomes, i d'afalagar els de dalt, és a dir, els altres estats. En definitiva, es tracta de mantenir una rivalitat que només és administrativa dins l'estat i no ho és solament entre centre-perifèria sinó entre els diversos ministeris. En resum, l'estat espanyol funciona segons una concepció patrimonial del poder, no funciona mai amb una concepció democràtica del poder".

DESPRÉS DE MIRÓ, DALÍ

L'episodi del llegat Miró és el punt de partida d'una política centralista per a acaparar els grans llegats.

Un inici d'una política que no vol deixar perdre res i que utilitza tots els recursos que l'estat és capaç de generar. El cas Dalí no és el cas d'un nou pagament de l'impost de successions, sinó que és molt més complex. Per Josep M. Puigsalellas es tracta "d'una interpretació deshonest del testament de Dalí per part de l'estat espanyol". Ara, el llegat de Dalí sembla definitivament saldat des del mes passat amb la signatura del

Depredació cultural

L'article 36.3 de la llei 29/1.987, de 18 de desembre, de l'impost sobre successions i donacions, seguint l'exemple d'altres estats —com ara el francès en el cas de la successió de Picasso— fa possible el pagament d'aquest impost en espècie, és a dir, en béns que podríem anomenar culturals; en el cas dels artistes plàstics, doncs, en quadres o escultures produïts pel difunt que els hereus haurien de lliurar en pagament del corresponent deute tributari.

Això és el que ha fet l'estat espanyol en la successió de Miró. Però els quadres, en lloc de quedar-se a Mallorca, que és on morí el pintor i, per tant, on es merità l'impost, han acabat —com podia ser d'altra manera!— a Madrid.

A Catalunya, en canvi, com que l'impost de successions és traspasat a la Generalitat, la solució hauria estat la correcta. Vol dir, per tant, que els impostos successoris que s'hauran de pagar en les herències de

patrimonis radicats a Catalunya, si els hereus convenen amb la Generalitat de fer-los efectius en quadres o escultures, aquests restaran al Principat.

Evidentment cal no confondre aquesta situació amb els problemes derivats de la successió de Dalí. En aquest cas, l'estat era simplement l'hereu i, per tant, el propietari de les obres deixades. El que ha succeït és que l'estat ha fet una interpretació del seu dret totalment en desacord amb la voluntat evident del pintor, que si tenim en compte la constitució, l'any després del testament, de la Fundació Gala-Salvador Dalí era que les seves pintures, per bé que propietat estatal, restessin exposades a Figueres, al Teatre-Museu Dalí.

En definitiva, el del pintor empordanès és un dels casos més evidents de la depredació cultural que des de sempre —també en la democràcia— s'exerceix des del centre de l'estat.

Josep Maria Puigsalellas

Josep Renau, *Miss bisteck the Chicago*.

conveni entre la Generalitat i el govern central. Segons aquest conveni, firmat al cap de tres anys de la mort de Dalí, un total de 134 obres aniran a la Fundació Dalí de Figueres en concepte de préstec que fa l'estat espanyol a la Fundació. L'acord reconeix que la major part de l'obra de Dalí pertany a l'estat espanyol, però recull la voluntat de Madrid que una part important i significativa de l'obra hereditada ha de quedar-se a Catalunya. Però es queden al CARS 56 obres, les més significatives del geni dalinià, entre les quals hi ha el que ha estat centre de les disputes entre el ministeri i la Generalitat: *El gran masturbador*, actualment encara a Figueres. De les obres que es quedaran al CARS, de l'època anterior al 1950 —la més fructífera i significativa de l'autor—: *Les Menines*, *Gran arlequí* i *petita ampolla de rom*, *l'enigma de Hitler*, entre altres.

LES AMBIGÜITATS PERILLOSES

No tots els casos de resolució final d'un llegat cultural van acompanyats de l'escàndol o l'espectacle necessaris que en fan

actualitat. Els llegats culturals, el conjunt de tots ells, els espectaculars i els que no ho són, són el que determina l'esquelet patrimonial d'un país. Els francesos sempre ho han vist molt clar, això. Mentre el govern central sembla que també ho hagi entès, els governs autònoms es mouen entre la indefensió en què els deixa la prepotència de l'estat i una ambigüitat perillosa. Una ambigüitat que, en el cas de la Generalitat de Catalunya, fa que ningú no sàpiga respondre a la pregunta ¿què passarà amb el llegat Mompou? I el llegat Mompou precisament podria ser paradigmàtic d'aquesta deixadesa. Perquè no tothom se n'ha "oblidat", de Mompou. Així, aquests dies, a la mateixa ciutat de Barcelona, al número 53 de la Rambla de Catalunya, on hi ha la delegació de la Fundació Albènz

A dalt, Joan Miró, *Escargot, femme, fleur, étoile*. A baix, Juli Gonzàlez.

ARXIU

ció, oferta que no venia precisament de la conselleria de Cultura. Carme Bravo, que no es queixa de manca d'atenció de les institucions –l'Ajuntament i la Generalitat li han concedit medalles d'or–, diu que "de l'arxiu, ningú no me n'ha parlat". L'any que ve se celebrarà el centenari del naixement de Mompou. La Fundació Albènz prepara un seguit d'activitats per commemorar-lo i com a culminació, la presentació de l'arxiu informàtic de Mompou. La Universitat de Barcelona, per la seva banda, prepara per al dia de Sant Jordi d'enguany un acte d'homenatge conjunt a Joan Miró, J. V. Foix i Frederic Mompou. I des de la Generalitat preparen la biografia de Frederic Mompou, que sortirà l'any que ve.

LA VIA DE LA COMPRA

de Madrid, fundació que presideix Palma O'Shea, un equip de persones treballa en la informatització de l'arxiu del compositor català Frederic Mompou. La informatització i escanerització de tots els documents que la viuda de Mompou, Carme Bravo, conserva, es duu a terme gràcies al contracte que Bravo va signar l'any passat amb la Fundació Albènz. L'original d'aquest arxiu informàtic, l'elaboració del qual costarà prop de 20 milions de pessetes que seran aportats íntegrament per la fundació, serà propietat de Carme Bravo i la Fundació se'n quedarà una còpia. L'arxiu físic, els papers i records que Mompou va tenir entre les mans, continuaran sent propietat de la viuda. "L'arxiu jo vull que es quedi a Catalunya, és el que Mompou hauria volgut, però de moment, encara treballa en el procés de reconstrucció i no m'he decidit on anirà a parar finalment" i afegeix "Mompou era català i a totes les enciclopèdies, sota el seu nom hi surt compositor català. A ell li agradava molt, això". Malgrat aquesta voluntat de deixar l'arxiu a Catalunya, Carme Bravo ja ha tingut una oferta de compra de tota la documenta-

Però així com el cas de Mompou és un exemple d'un possible descuit que podria arribar a ser històric per a la Generalitat, hi ha altres iniciatives institucionals que acaben tenint èxit. Aquest és el cas del fons Juli Gonzàlez a l'IVAM de València. Aquí, una iniciativa decidida, acompanyada d'una acció ben plantejada, va arribar a donar bons resultats.

Aquest cas té els seus orígens en el plantejament i els criteris directius que l'equip impulsor de l'IVAM es va marcar en crear l'Institut. Així, tal com explica Tomàs Llorens, actual director de la Fundació Thyssen a Madrid i un dels responsables de la creació de l'IVAM, "l'IVAM va basar el seu model de centre d'art modern no pas en les avantguardes clàssiques dels anys 20 –que ja cobrien altres centres com el MOMA de Nova York– sinó que es fixà en l'avantguarda dels 30, que Gonzàlez exemplificava a la perfecció. A més, pretenia recollir obres d'aquest escultor que tinguessin el seu valor com a obres singulars, a fi d'aconseguir una narració de l'art del segle XX". Amb l'adquisició d'un fons tan important com el de Juli Gonzàlez, s'assegurava que l'IVAM entrés a formar part dels circuits artístics internacionals. La compra i cessió condicionada que en fan les hereves de Gonzàlez converteixen el fons de

l'IVAM en la col·lecció més important del món del cèlebre escultor. I tot acaba sent possible perquè es toquen les tecler que s'havien de tocar, malgrat que Carme Martínez i Vivianne Griminger, les hereves de González, haguessin rebut ofertes de la National Gallery de Washington i del MOMA de Nova York. El llegat González va acabar a València perquè València va fer l'oferta més bona: un centre d'art que aplegava sencer el gruix de l'obra de l'escultor i a més oferia el preu no gens menyspreable de 417 milions de pessetes.

Ara bé, aquesta mateixa bona gestió de l'IVAM no s'ha repetit en altres casos com ara el cartellista i gravador Josep Renau. El 8 de febrer de 1989, el llegat sencer de Renau passava a l'IVAM mitjançant un acord entre la Fundació i l'Institut a fi de donar sortida a la crisi irreversible per la qual passava la Fundació des de l'any 82. Però després de l'exposició que l'IVAM organitzà sota el títol d'*American Way of Life*, la difusió de l'obra de Renau ha quedat en un pla secundari, ja que l'únic que s'ha fet ha estat dur aquesta exposició per algunes ciutats de l'estat espanyol. Els desitjos de Renau sobre la difusió de la seva obra han quedat oblidats en algun calaix.

LLEIS, FISC I PATRIMONI CULTURAL

Si repassem els diversos casos plantejats es veu clar que el principal factor perquè els llegats no es perdin és que hi hagi una voluntat decidida de salvaguardar-los. Un cop aquesta voluntat és clara —cosa que, com s'ha vist, encara que sigui una obvietat, no sempre es dona— les administracions haurien de tenir en compte els diversos instruments de què poden disposar per acomplir-la. Per una banda, adequar la legislació en aquesta direcció i crear els mecanismes fiscals que ho facin més fàcil. En aquesta línia, per Josep Maria Puigsaletas, "el futur dels llegats culturals passa necessàriament per fomentar dues coses. D'una banda, que es creïn col·leccions privades, que la gent compri obres d'art i que aquestes puguin ser exposades públicament. I que aquestes col·leccions, al cap d'un temps puguin passar a l'administració per a esdevenir un bé cultural comú. Per tal que això passi, la compra de quadres no hauria d'anar gravada per l'impost sobre la renda. Una segona cosa a fomentar seria fer possible que els hereus dels llegats culturals cedissin béns culturals a l'administració i que, com a resultat, poguessin

Part del llegat Miró és a Madrid des del 87. ARXIU Renau, un llegat poc explotat a València.

deduir quantitats de l'impost de successió que han de pagar per haver heretat". Les dues mesures proposades per Puigsaletas serien una manera de fomentar la generositat ciutadana i, és clar, premiar-la. Per Puigsaletas "el panorama econòmic i fiscal actual no convida a invertir en art ni en res. I actualment, el frau fiscal és una mica conseqüència de tot plegat. Sembla comprensible que la gent, si ha de pagar el 56% del que ingressa, defraudi".

La llei de mecenatge que és a punt d'entrar a escena també podria ser decisiva. Tal com comenta J. F. Ybars "mentre no hi hagi una llei de mecenatge clara amb què la gent sàpiga el que guanya invertint en cultura, la resolució dels llegats

culturals serà ben fosca. Actualment, els casos que es van presentant no tenen un referent legal únic i clar. La jurisprudència és plural i cada cas s'ha resolt de manera tan personalitzada que una solució per a un cas no és aplicable a un altre. L'únic que tenim actualment és la Llei de Patrimoni, que no diferencia els béns capitals dels artístics. El dret, en el cas dels béns artístics ha de ser subtil i ha de diferenciar el món fiscal del món artístic, simbòlic. En el cas de Tàpies, per exemple, és evident que la Fundació Tàpies de Barcelona compra obra que l'autor va vendre a un preu fa deu anys, per exemple, i ara se'n paga un altre de molt més elevat. Però la Fundació Tàpies el que paga no és un munt de diners per tenir un altre tàpies, sinó que paga una quantitat per tenir un objecte d'un valor simbòlic incalculable. Per tant, jo demanaria que en aquesta discussió hi entrés un punt de seny, no de demagògia".

Un punt a afegir, tal com diu Puigsaletas és que "l'administració delegui a fundacions o a privats les tasques de protecció i difusió del patrimoni cultural; això pot ser una de les vies per a atènyer una recuperació més àmplia dels llegats culturals", ja que es demostra que les administracions no són capaces de resoldre soles el manteniment i la conservació del patrimoni. Les administracions autonòmiques, fins ara sense política sobre llegats culturals, haurien de posar fil a l'agulla. Perquè Madrid, des del 86 no perd passada. Cap país no pot deixar-se perdre el que són els millors testimonis de la seva cultura.

Xènia Bussé